

DARS JARAYONIDA O‘QUVCHILARGA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANGAN HOLDA MANG‘ITLAR DAVRIDA IJTIMOIY-IQTISODIY HAYOTNI YORITISH

Bo‘rixonova Mahfuza Abdiali qizi

Termiz davlat pedagogika instituti 4-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20588312>

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumta’lim maktablarida O‘zbekiston tarixi fanini o‘qitish jarayonida yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Xususan, Mang‘itlar sulolasi hukmronligi davrida Buxoro amirligining ijtimoiy-iqtisodiy hayoti misolida interfaol metodlar, muammoli ta’lim, klaster, aqliy hujum, loyiha usuli va raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, mazkur davrda yer egaligi tizimi, dehqonchilik, hunarmandchilik, savdo aloqalari, soliq siyosati va aholining turmush tarzi haqidagi tarixiy ma’lumotlarni o‘quvchilarga samarali yetkazish yo‘llari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: Mang‘itlar sulolasi, Buxoro amirligi, ijtimoiy-iqtisodiy hayot, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, ta’lim samaradorligi, tarix ta’limi, dehqonchilik, hunarmandchilik, savdo munosabatlari.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tarix fanini o‘qitishda o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, tarixiy jarayonlarni tahlil qilish va xulosalar chiqarishga o‘rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli tarix darslarida an’anaviy ma’ruza usullaridan tashqari interfaol metodlardan foydalanish ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Mang‘itlar sulolasi XVIII asr o‘rtalaridan XX asr boshlarigacha Buxoro amirligida hukmronlik qilgan sulola hisoblanadi. Ularning hukmronligi davrida mamlakatning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotida muhim o‘zgarishlar yuz berdi. Mazkur davrni o‘rganish o‘quvchilarga o‘zbek davlatchiligi tarixini chuqurroq anglash imkonini beradi. Tarix fanini o‘qitishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning tarixiy bilimlarini mustahkamlash bilan birga, ularda tarixiy tafakkur va tadqiqotchilik ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Mang‘itlar sulolasi vakillari Buxoro amirligini XVIII asrning ikkinchi yarmidan boshlab boshqara boshladilar. Muhammad Rahimiy va undan keyingi amirlar markaziy hokimiyatni mustahkamlashga harakat qildilar. Bu davrda davlat boshqaruvi, iqtisodiy munosabatlar va ijtimoiy tuzilma o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘ldi.

Mang‘itlar davrida iqtisodiyotning asosiy tarmog‘i qishloq xo‘jaligi bo‘lib, aholining katta qismi dehqonchilik bilan shug‘ullangan. Sug‘orma dehqonchilik vohalarda keng rivojlangan. Paxta, bug‘doy, arpa, tariq, sabzavot va poliz mahsulotlari yetishtirilgan. Ayrim hududlarda ipakchilik va bog‘dorchilik ham taraqqiy etetga. Yer munosabatlari iqtisodiy hayotning muhim tarkibiy qismi hisoblangan. Yerlar asosan uch turga bo‘lingan: davlat yerlari, xususiy yerlar va vaqf yerlari. Davlat yerlari amir tasarrufida bo‘lib, xizmat ko‘rsatgan amaldorlarga tanho yoki suyurg‘ol shaklida foydalanishga berilgan. Vaqf yerlari esa diniy muassasalarni ta’minlash uchun ajratilgan.

Hunarmandchilik ham iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri bo‘lgan. Buxoro, Samarqand, Qarshi, Shahrisabz va boshqa shaharlarda kulolchilik, zargarlik, temirchilik, misgarlik, to‘quvchilik va ko‘nchilik rivojlangan. Hunarmandlar ishlab chiqargan mahsulotlar ichki bozorlarda sotilgan hamda qo‘shni mamlakatlarga eksport qilingan. Savdo munosabatlari iqtisodiy hayotda muhim o‘rin egallagan. Buxoro amirligi Rossiya, Xiva, Qo‘qon, Afg‘oniston, Eron va

Hindiston bilan savdo aloqalarini olib borgan. Karvon yo‘llari orqali paxta, ipak, jun, teri va hunarmandchilik mahsulotlari tashilgan. Savdo iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omillaridan biri bo‘lgan.

Aholining ijtimoiy tarkibi ham murakkab tuzilishga ega edi. Jamiyatda amir va saroy amaldorlari, ruhoniylar, savdogarlar, hunarmandlar hamda dehqonlar asosiy qatlamlarni tashkil etgan. Dehqonlar son jihatdan eng katta qatlam bo‘lib, iqtisodiy hayotning asosiy yukini o‘z zimmasiga olgan. Turli soliqlar va majburiyatlar ularning turmush darajasiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatgan.

Mazkur mavzuni o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash katta samara beradi. Jumladan, “Aqliy hujum” metodidan foydalanib, o‘quvchilarga “Mang‘itlar davrida iqtisodiyotning asosiy tarmoqlari qaysilar edi?” degan savol berilishi mumkin. Bu usul o‘quvchilarning mavjud bilimlarini faollashtiradi.

“Klaster” metodidan foydalanish orqali o‘quvchilar iqtisodiy hayotning asosiy yo‘nalishlarini tizimli ravishda ifodalashlari mumkin. Masalan, markazga “Mang‘itlar davri iqtisodiyoti” tushunchasi yozilib, undan dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik va savdo tarmoqlari bo‘yicha tarmoqlar chiqariladi.

“Muammoli ta‘lim” texnologiyasi yordamida o‘quvchilarga quyidagi savol berilishi mumkin: “Nima sababdan Buxoro amirligi iqtisodiyotida qishloq xo‘jaligi ustun mavqega ega bo‘lgan?” O‘quvchilar tarixiy manbalar va darslik materiallari asosida javob izlaydilar.

“Loyiha usuli” ham samarali hisoblanadi. O‘quvchilar guruhlariga bo‘linib, Mang‘itlar davridagi savdo yo‘llari, hunarmandchilik markazlari yoki yer egaligi tizimi bo‘yicha taqdimot tayyorlaydilar. Bu esa ularda mustaqil tadqiqot olib borish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish ham tarix darslari samaradorligini oshiradi. Elektron xaritalar, videomateriallar, taqdimotlar va tarixiy hujjatlar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning mavzuni chuqurroq o‘zlashtirishiga yordam beradi.

Shuningdek, “Baliq skeleti”, “Venn diagrammasi”, “INSERT” va “Case-study” metodlari orqali o‘quvchilar Mang‘itlar davridagi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni boshqa tarixiy davrlar bilan qiyosiy tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Natijada o‘quvchilar nafaqat tarixiy faktlarni eslab qoladilar, balki ularni tahlil qilish, sabab-oqibat bog‘liqligini aniqlash va mustaqil xulosalar chiqarishga o‘rganadilar.

Xulosa

Mang‘itlar sulolasi hukmronligi davri Buxoro amirligi tarixida muhim o‘rin tutadi. Ushbu davrda dehqonchilik, hunarmandchilik va savdo iqtisodiyotning asosiy tarmoqlari sifatida rivojlangan. Yer egaligi munosabatlari, soliq tizimi va aholining ijtimoiy tarkibi davlat hayotining muhim jihatlarini tashkil etgan.

Mazkur mavzuni o‘qitishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning tarixiy bilimlarini mustahkamlash, mustaqil fikrlash va tahliliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlar yordamida tarixiy mavzularni o‘zlashtirish samaradorligi ortadi, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi kuchayadi va ta‘lim sifati yaxshilanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Rajabov Q. Buxoro amirlari tarixi. – Toshkent: Fan, 2006.
2. Ahmedov B. O‘zbekiston tarixi manbalari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2001.
3. Azamat Ziyo. O‘zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2000.
4. Shamsutdinov R., Karimov Sh. Vatan tarixi. 2-jild. – Toshkent: Sharq, 2010.

5. Fayziyev A.F. XIX asrning birinchi yarmida Samarqand tarixi. – Samarqand, 1992.
6. Nizomiddinov I. Buxoro amirligi tarixi. – Toshkent: Fan, 1968.
7. O‘zbekiston tarixi. 3-jild. – Toshkent: Fan, 2019.